

Paweł Mrozek

*Dobrodzień
i okolice
Przewodnik turystyczny*

Trasa rowerowa

w sołectwie

Błachów



Zadanie realizowane w ramach projektu
„DOBRODZIEŃ I OKOLICZNE MIEJSCOWOŚCI.
PRZEWODNIK TURYSTYCZNY”
przez Międzygminne Towarzystwo Regionalne
Dobrodzień – Zębówice

Kraina Dinozaurów



Paweł Mrozek

**Miejsca historyczne i obiekty przyrodnicze
na trasie wycieczki rowerowej
w sołectwie Błachów**



Dobrodzień • Błachów 2019

Opracowanie graficzne

Paweł Mrozek

Konsultacje w terenie

Damian Dworaczyk

Koordinacja prac

Dorota Maleska
Agnieszka Hurnik

Fotografie

Paweł Mrozek
Józef Włodarz

Materiały pomocnicze

Przekazy ustne mieszkańców
Publikacje autora o ziemi dobrodzieńskiej
Zbiory Międzygminnego Towarzystwa Regionalnego
Dobrodzień–Zębowice

Wydawca

© Gmina Dobrodzień

Druk

Drukarnia św. Krzyża w Opolu

ISBN 978-83-66023-13-0

Na ziemi dobrodzieńskiej zachowały się obiekty z różnych okresów historycznych w postaci dzieł architektonicznych oraz rzeźbiarskich, wzniesione dla uczczenia ważnego wydarzenia czy utrwalenia pamięci o mieszkańcach – w formie posągu, kolumny, obelisku, budowli, naturalnego głazu, sztucznie usypanego kopca, abstrakcyjnej formy przestrzennej czy pamiątkowej tablicy. Ustawione w różnych miejscach gminy Dobrodzień kaplice, kapliczki albo krzyże wotywne są formą dziękczynienia za ocalenie w trudnych czasach, a przydrożne krzyże nagrobne czy pokutne stanowią ślady cmentarzy, pojedynczego grobu lub jakiegoś śmiertelnego w skutkach wydarzenia. Wieczną pamięć wyrażają pomniki nagrobne na dwóch cmentarzach katolickich, cmentarzach – luterańskim i żydowskim w Dobrodzieniu oraz husyckim w Bzinicy Nowej.

Zróznicowany krajobraz pogranicza Niziny Śląskiej i Wyżyny Woźnicko-Wieluńskiej, duża lesistość gminy i dolinki Myślina, Myślinki, Bziniczki, Smoliny, Lublinicy i ich dopływów determinuje występowanie wielu rzadkich i chronionych gatunków roślin i zwierząt.

Wielu mieszkańców gminy Dobrodzień i innych śląskich miejscowości pragnie zdobywać lub poszerzać wiedzę o swojej małej ojczyźnie, którą nazywa Hejmatem lub Domowiną. Wielu poszukuje swojej tożsamości regionalnej. Oczekują od władz samorządowych i stowarzyszeń podejmowania przemyślanych i zwartych koncepcyjnie działań, aby przybliżyć walory historyczne i przyrodnicze tej okolicy wszystkim zainteresowanym mieszkańcom i turystom.

Mamy nadzieję, że to opracowanie spełni postawione cele – zachęci różne środowiska do promowania swoich miejscowości oraz swego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego i zainteresuje mieszkańców gminy turystyką rowerową.

Od uczestników wycieczek rowerowych zawsze wymaga się przestrzegania zasad ruchu drogowego, posiadania dokumentów, ubezpieczenia, odpowiedniego sprzętu i ubioru oraz właściwego zachowania na trasie, zgodnie z Kartą Turysty.

Wydawca i autor przewodnika życzą wszystkim miłośnikom turystyki rowerowej pięknej pogody, niezapomnianych wrażeń i dobrego nastroju na szlakach pieszych i rowerowych ziemi dobrodzieńskiej.

1. Dobrodzień – Stempnik
2. Ligota D. – oczyszczalnia ścieków
3. Ligota D. – wiadukt
4. Ligota D. – dawny młyn
5. Ligota D. – kapliczka św. Nepomuka
6. Ligota D. – sklep wiejski
7. Ligota D. – dawna karczma
8. Ligota D. – kapliczka „Boża Męka”
9. Ligota D. – dawne przedszkole
10. Ligota D. – dawna szkoła
11. Ligota D. – trzęsawisko
12. Ligota D. – ul. Wojska Polskiego
13. Ligota D. – ul. Warłowska, spływ rzek
14. Ligota D. – ul. Zielona
15. Ligota D. – Kuźnia
16. Ligota D. – ul. Boczna
17. Ligota D. – kurhan
18. Dobrodzień – kościół NNMP

Sołectwo WARŁÓW

Sołectwo Ligota Dobrodzieńska

Sołectwo Błachów

1. Dobrodzień – Stempnik
2. Dobrodzień – dawna cegielnia
3. Błachów – nieczynna cegielnia
4. Błachów – zydłungi
5. Błachów – dawny folwark
6. Błachów – dom wielorodzinny
7. Błachów – kapliczka
8. Błachów – dawna leśniczówka
9. Błachów – dawna szkoła
10. Błachów – dawny lager
11. Błachów. – przedsiębiorstwa
12. Błachów – droga do Ligoty
13. Błachów – droga do miasta

Trasa w sołectwie Błachów wyniesie ok. 7 km, kiedy rozpoczniemy i zakończymy rajd w Dobrodzieniu. Biegnie drogami asfaltowymi i gruntowymi, nie stanowi nadmiernego utrudnienia. Na wycieczkę rowerową można wybrać się bez przewodnika. Amatorzy dłuższych wędrówek mogą trasę powrotną wydłużyć, wybierając przejazd przez sołectwa Ligota Dobrodzieńska, Warłów i Rzędowice. Propozycja wycieczki jest adresowana do osób, które uwielbiają wiejską scenerię, chcą poznać walory przyrodnicze okolicy i obiekty o wartości historycznej.

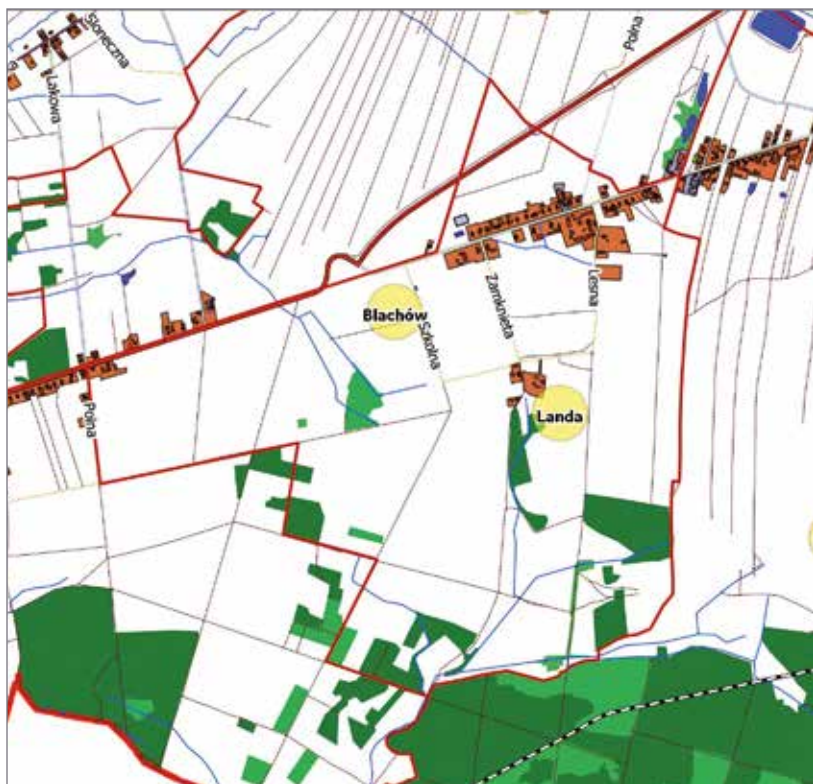
SOŁECTWO BŁACHÓW

Wieś i sołectwo rozciąga się na połodowcowej równinie, zajmuje środkowo-zachodnią, nizinną część gminy o wysokości bezwzględnej ok. 220 m n.p.m. Są to wieloprzestrzenne tereny rolnicze, w większości grunty orne, wylesione na początku XX wieku. Występują tu plejstocénskie gliny zwałowe. Błachów jest wioską z zagrodami rozciągniętymi po obu stronach drogi.

Ślady osadnictwa na tym terenie sięgają okresu wczesnego średniowiecza. Odkryto tu fragmenty ceramiki. Początki i nazwę miejscowości Błachów [Blachow] należy łączyć z nazwiskiem Blacha [Blaha, Blacha von Lub] – przedstawicielami starego górnośląskiego rodu z Łubia [Lubie] i Rybnej [Rybna]. W 1648 roku Friedrich Blacha nabył Dobrodzień [Guttentag] z Szemrowicami [Schemrowitz], Ligotą Dobrodzieńską [Ellguth Guttentag] i połową Warłowa [Warlow] od Anny Jarotzkiej, z domu von Gaschin, pani na Dobrodzieniu (1612–1648). Następnie do 1674 roku właścicielami „państwa” Dobrodzień [Herrschaft Guttentag] byli kolejno Karl Heinrich i Boguslav Blacha. Wkrótce nowi właściciele w terenie leśnym założyli owczarnię z ogrodzeniem i chatą dla owczarza. Wokół rozpościerał się wielki gęsty las, lecz z czasem powstały tu zagrody chłopskie i założono folwark, w oparciu o darmową pracę chłopów pańszczyźnianych przy produkcji rolnej, przede wszystkim zbożowej. W latach 1674–1743 właścicielami „państwa” Dobrodzień [Herrschaft Guttentag] był ród Blankowskich von Dembschitz, a od roku 1748 pruskie rody arystokratyczne, książęce i królewskie.



Administracyjnie wieś przynależała do Ligoty Dobrodzieńskiej. W 1823 roku dobra dobrodzieńskie objął książę Wilhelm August von Braunschweig-Lüneburg. Jednym z trzech departamentów był zamek Dobrodzień z folwarkami Błachów, Makowczyce [Makowtschütz] i Marzatka [Marzatka]. W 1884 roku cały majątek dobrodzieński został własnością królów saksońskich. W tym czasie do folwarku Blachow przynależało 827 ha, w tym 189 ha roli, 48 ha łąk, 570 ha lasów i 20 ha innych terenów. 21 rodzin, tj. 90 mieszkańców – 73 katolików i 17 ewangelików mieszkało w 6 domach. Od 1919 roku królewski majątek był przejmowany przez państwo niemieckie. Po zakończeniu drugiej wojny światowej we wsi osiedliła się liczna grupa repatriantów i osób z innych regionów Polski. 30 IX 2017 roku w Błachowie mieszkało 230 osób i było 75 gospodarstw rolnych.



Fragment gminnej mapy, ilustrujący układ sołectwa Błachów

Opr. Urząd Miejski w Dobrodzieniu, wyrys z 2012





Dobrodzień • STEMPNIK • początek trasy rowerowej >>>

Nazwa Stempnik od końca XVI wieku określała miejsce, nieopodal rzeczki Nosek oraz stawu zwanego Stempnikiem, gdzie pracowała mechaniczna stępa, czyli kaszarnia. Urządzenia stępy były stosowane do obłuskiwania i kruszenia ziarna na kaszę jaglaną lub pęczak oraz tłoczenia oleju z siemienia lnianego. Stępa składała się z wysokiego, wąskiego naczynia wydrążonego w kamieniu lub drewnianym pniu, obitym grubą blachą i okutym żelazną obręczą oraz żelaznego ubijaka albo młota, zwanego „stęporę”. Koło młyńskie, nasiębiejne lub podsiębiejne, przenosiło energię wodną za pomocą wyrzuszania mimośrodów lub odpowiedniego zęba na trzon stępora, który po zwolnieniu nacisku opadał miażdżąc zboże. Dobrodzieńska kaszarnia była czynna jeszcze w 1839 roku. W 1845 roku w tym miejscu urządzono boisko [Turnplatz].

• > **Jedziemy ulicami Solną, Powstańców Śl. i Opolską ...**



Plac targowy zwany Stempnikiem – miejscem zbiórek amatorów wycieczek rowerowych

Fot. Paweł Mrozek, 2016



W odległych czasach w Dobrodzieniu istniały cegielnie typu polowego. Informacja o rozbudowie i unowocześnieniu zakładu produkującego cegły przy drodze do Habasu pojawiła się dopiero na początku XIX wieku. Zapotrzebowanie na cegłę najbardziej wzrosło od 1846 roku – po wielkim pożarze miasta. Z tego powodu, w 1854 roku wybudowano tu drugi zakład wraz z suszarnią. Wówczas cegielnię wyposażono w nowoczesną maszynę do produkcji cegieł. W 1856 roku zmodernizowano piec cegielniany i wybudowano stróżówkę, a w 1866 – nową suszarnię. Produkt końcowy często był niskiej jakości, ponieważ cegły i dachówki przed wypaleniem w piecu nie były właściwie wysuszone, ze względu na długie okresy wzmożonego deszczu. Mimo to, w ciągu ośmiu lat Dobrodzień stał się miastem murowanym. Cegielnia przy ulicy Opolskiej istniała do 1950 roku. W obrębie glinianek, domu pracowników cegielni oraz leśniczówki przeprowadzono rekultywację terenu.



Wieloletni pracownicy dobrodzieńskiej cegielni wywodzili się z rodziny Grubek

Fotografia ze zbiorów Gerarda Zajontza

Na początku XX wieku w Błachowie działała wytwórnia naczyń glinianych. Występowanie na tym terenie złóż gliny oraz duże zapotrzebowanie na materiały budowlane na początku XX wieku przyczyniło się do wybudowania w 1910 roku cegielni z urządzeniami parowymi. Właścicielem był Carl Schatka. W 1927 roku zakład kupił Peter Konietzko. W 1949 roku cegielnię odziedziczył Piotr Konietzko (syn). Prowadził ją do roku 1951, kiedy wprowadzono „przymusowy zarząd państwowy” nad przedsiębiorstwem. Zakład podlegał Lublinieckim Zakładom Terenowego Przemysłu Materiałów Budowlanych Przedsiębiorstwu Państwowemu w Lublińcu, następnie (od 1965) Wojewódzkiemu Przedsiębiorstwu Ceramiki Budowlanej w Kozłowej Górze. Ostatecznie w 1958 roku przedsiębiorstwo Otylii i Piotra Konietzko przeszło na własność Skarbu Państwa. W latach 1975–1991 produkcję cegieł prowadziła Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna „Jedność” w Dobrodzieniu.



Cegielnia w Błachowie, nieczynna od 1992 roku

Fot. Paweł Mrozek, 2011



Nieruchomy zabytek techniki w Błachowie.

Obiekt wymaga przeprowadzenia prac remontowych i zabezpieczających przed zniszczeniem

Fot. Paweł Mrozek, 2011



Głęboki kryzys ekonomiczny w latach 30. XX wieku zmusił państwo niemieckie do wspierania rolnictwa i innych dziedzin gospodarki. W latach 1928–1933 wybudowano w Błachowie „zydłungi” [Siedlungen], szereg identycznych w formie budynków mieszkalno-gospodarczych, aby zwiększyć zaludnienie tych okolic. W tym czasie założono tu też elektryczność. Osadnikom przyznawano pewne ulgi. Firma *Siedlungsgenossenschaft Düsseldorf* rozłożyła spłatę na 30 lat. Nabywcy na wiosnę i jesień, zależnie wielkości budynku oraz areалу, spłacali należności w ratach. Po stronie prawej w kierunku Myśliny [Mischline] wybudowano 11 domów parterowych z poddaszem użytkowym, z identyczną stolarką, ceramiką i kolorystyką wnętrza, po stronie lewej – 5 domostw. Budynki zydlungowe coraz częściej są opuszczane i wyburzane przez właścicieli. Można przypuszczać, że w najbliższych latach znikną zupełnie, a na ich miejscu powstaną nowoczesne domy mieszkalne.



Zydlung w Błachowie

Fot. Paweł Mrozek, 2011





„Duży” budynek mieszkalno-gospodarczy w ruinie (lata 30. XX wieku)

Fot. Paweł Mrozek, 2011



Domostwo „małe” w ruinie (lata 30. XX wieku)

Fot. Paweł Mrozek, 2011

W drugiej połowie XVII wieku, właściciele Dobrodrożenia z śląskiego rodu Blacha von Lub w pobliżu owczarni zaczęli osiedlać swoich poddanych z innych wsi, aby w pocie czoła karczowali połacie lasu i zamieniali je w pola uprawne. Nowo powstały folwark otrzymał nazwę Blachow. Przedstawiciele rodu byli właścicielami dobrodzieńskich dóbr rycerskich przez 26 lat, po nich majątek należał do rodu Blankowski von Dembschütz und Turawa (1674–1743). Kolejnymi właścicielami (do 1927) były szlacheckie, książęce i królewskie rody pruskie i saksońskie. W 1925 roku król Friedrich August III von Sachsen sprzedał Błachów państwu niemieckiemu. W 1930 roku majątek przejęło *Oberschlesische Landgesellschaft zu Oppeln*, którego zadaniem było rozparcelowanie całości gruntów. W obrębie zabudowań folwarcznych, w sąsiedztwie gospodarczych, stały domy mieszkalne pracowników folwarku, w tym ostatniego przedwojennego sołtysa Paula Miosgi.



Domy pofolwarczne w Błachowie

Fot. Paweł Mrozek, 2010





Zabudowania gospodarcze pofolwarczne w Błachowie

Fot. Paweł Mrozek, 2011



Fot. Paweł Mrozek, 2019

• > Wracamy, skręcamy w prawo, jedziemy ulicą Leśną ...



Błachów • DOM WIELORODZINNY >>>

W 2007 roku E. H. Reinertowie wybudowali wyjątkowy w gminie budynek mieszkalny. Składa się z ośmiu domów jednorodzinnych, dwukondygnacyjnych, w zwartej zabudowie szeregowej. W każdym z modułów znajdują się funkcjonalne pomieszczenia mieszkalne, w tym jedno z balkonem oraz pomieszczenia gospodarcze z kotłownią i jednostanowiskowy garaż.



Dom wielorodzinny w Błachowie

Fot. Paweł Mrozek, 2011



We wszystkich miejscowościach gminy Dobrodzień stoją przydrożne kapliczki – na skraju miejscowości, w miejscach upamiętnienia historycznych zdarzeń, na rozwidleniu dróg. Są wyrazem głębokiej wiary, wyznawanej od pokoleń. Mieszkańcy otaczają je czcią, dbają o ich wygląd i chronią przed zniszczeniem. Najstarsze pochodzą z połowy XIX wieku. Wiele murowanych z cegły albo wykutych z piaskowca czy granitu postawiono na początku XX wieku. Są kapliczki jako dary wotywnie, wykonane w podzięce Bogu za wysłuchane modlitwy. Są też błagalne, wznoszone w obliczu nieszczęść i kataklizmów lub stawiane jako wotum błagalne o zdrowie i opiekę. Są też kapliczki pokutne, wzniesione w celu przebłagania za popełnione zło.

Błachowska kapliczka ma charakter dziękczynno-błagalny. Została postawiona na prywatnym gruncie przez jedną z rodzin. Najczęściej odbywają się przy niej nabożeństwa majowe.



Kapliczka postumentowa z krzyżem w Błachowie

Fot. Paweł Mrozek, 2019

W okresie działalności dworskich kuźnic i wielkich pieców hutniczych intensywnie eksploatowano błachowskie lasy. Z tego względu właściciele dobrodzieńskich dóbr zatrudniali tu dozorców lub etatowych pracowników leśnych. W 1660 roku w dokumentach pojawił się myśliwcyk i dozorca lasu Melchior Dylung. Później w dobrodzieńskiej kronice odnotowano nazwisko leśniczego Franza Mende (do 1767), po nim Johanna Schmidta (do 1794). Jego następcą został Kasper Brand. W 1831 roku funkcję leśniczego pełnił Speer. Po nim leśniczym został Josef Metzner. Ostatnim urzędującym królewskim leśniczym był Land (od jego nazwiska pochodzi nazwa miejsca – Landa). Trzy uroczyska zwały się **Buk**, **Olszyna** i **Dragonía**. W latach 1926–1936 i 1938 wykarczowano pod osadnictwo setki hektarów drzewostanów rosnących na najzasobniejszych siedliskach, nie licząc tego, co wycięli kmiecie w swych prywatnych lasach.



Leśniczówka w Błachowie w latach 20. XX wieku

Fragment pocztówki ze zbiorów Bernarda Gaidy



Landa – część Błachowa

Fot. Paweł Mrozek, 2011 i 2018



Błachów • DAWNA SZKOŁA >>>

W 1936 roku mieszkańcy w czynie społecznym wybudowali jednoizbową szkołę z budynkiem gospodarczym i ubikacją. Dotąd ok. 45 uczniów z Błachowa [Friedrichshof] pobierało naukę w szkole w Ligocie Dobrodzieńskiej [Ellguth Guttentag]. Z chwilą powołania nauczycieli do wojska niemieckiego, zajęcia prowadziła jedna z uczestniczek zgrupowania dla dziewcząt [Arbeitsdienst Mädel], zakwaterowana w obozie pracy [Arbeitsdienst Lager Blachow]. 16 stycznia 1945 roku niemiecką szkołę zamknięto. W 1950 roku zorganizowano w dwóch izbach lekcyjnych siedmioklasową szkołę podstawową. W 1973 roku szkoła w Błachowie uległa likwidacji, a uczniów przeniesiono do Zbiorczej Szkoły Gminnej w Dobrodzieniu. Następnie przez kilka lat funkcjonował tu klub wiejski. Po jego rozwiązaniu budynek stopniowo ulegał dewastacji spowodowanej upływem czasu i brakiem bieżącego utrzymania. W 2000 roku Rada Miejska w Dobrodzieniu zdecydowała o sprzedaży niszczonego obiektu szkolnego. W 2010 roku po przeprowadzeniu kapitalnego remontu, w budynku dawnej szkoły została przywrócona działalność oświatowa. Od 1 września tego roku działa tu Centrum Edukacji Dziecka i Niepubliczne Przedszkole, prowadzone przez Irenę Dziuk.



Szkoła w Błachowie w latach 30. XX wieku

Fotografia z „Heimatkalender für den Kreis Guttentag 1939”





Niepubliczne Przedszkole w Błachowie

Fot. Paweł Mrozek, 2011



Błachów • DAWNY „LAGER” >>>

W wybudowanym w 1942 roku w Błachowie budynku mieszkały dziewczyny w wieku 18–25 lat, wypełniające obowiązek rocznej pracy [Flichtjahr] na rzecz państwa w charakterze pomocy w gospodarstwie wiejskim oraz wychowawczyni lub pielęgniarki. Pracowały w gospodarstwach rolnych, z których kilku mężczyzn skierowano na front. Rotacja pracownic następowała co trzy miesiące. Odbycie praktyk było też warunkiem podjęcia w przyszłości studiów, czy pracy w określonym zawodzie. W Błachowie przebywało ok. 30 dziewczyn. Mieszkały w pokojach pięcio- lub siedmioosobowych. W budynku znajdowało się też biuro z telefonem i aula oraz pomieszczenia gospodarcze – kuchnia i pralnia. W auli budynku praktykantki organizowały zajęcia edukacyjne dla dzieci i dorosłych. Uczestniczki praktyk nosiły charakterystyczne uniformy. Dwukrotnie w ciągu dnia na placu apelowym przed budynkiem organizowały zbiórki w celu omówienia zadań.



Praktykantki odbywające obowiązek okresowej pracy na rzecz państwa niemieckiego

Źródło: „Heimatkalender für den Kreis Guttentag”





Budynek komunalny mieszkalny w Błachowie – dawny „lager”

Fot. Paweł Mrozek, 2011

W 2005 roku Firma Intar z Ostrowa Wielkopolskiego wybudowała w Błachowie obiekt handlowo-usługowy, oferujący dobrodzieńskim zakładom meblarskim oraz klientom indywidualnym materiały drewnopochodne polskich i zagranicznych producentów.

W 2007 roku Firma Lissy wzniosła tu duży nowoczesny obiekt produkcyjno-handlowy z halą wytwórczą, magazynem meblowym i salonem wystawowym. Firma specjalizuje się w produkcji mebli skrzyniowych i profesjonalnych stołów bilardowych, zdobywających uznanie w kraju i za granicą.



Największe firmy produkcyjno-handlowe w Błachowie

Fot. Paweł Mrozek, 2011



Błachów • DROGA DO LIGOTY >>>

Do Ligoty Dobrodzieńskiej można dojechać drogami wewnętrznymi, prowadzącymi przez mosty i wiadukt. Największa inwestycja drogowa w powojennych dziejach miasta – budowa obwodnic Dobrodzienia jest realizowana w etapach: pierwszy 2001–2003, drugi 2005–2006, trzeci 2019–2020. Roboty obejmowały budowę jezdni i dróg gospodarczych oraz obiektów mostowych, wiaduktów, przepustów drogowych i kanalizacji deszczowej ze zbiornikami odparowującymi, a także montowanie barier energochłonnych i ekranów akustycznych.



Droga gospodarcza prowadząca do Ligoty Dobrodzieńskiej

Fot. Paweł Mrozek, 2019



Panorama miasta, widoczna z drogi przy obwodnicy w Błachowie

Fot. Paweł Mrozek, 2018



Panorama Błachowa. Most odpowiednim miejscem do obserwacji ptaków

Fot. Paweł Mrozek, 2018



Pliszka żółta – uchwycona w Błachowie przez Józefa Włodarza, fotografa dzikiej przyrody

Fot. Józef Włodarz, 2018



Prostą drogę bitą przez Błachów [Blachow] w kierunku Ozimka [Malapane] wytyczono dopiero w listopadzie 1849 roku. Wcześniej zapewne istniała jakaś droga polna, prowadząca przez las. Nie była osuszona i utwardzona. W powiecie lublinieckim ulepszanie dróg poprzez poszerzanie i utwardzanie żwirem następowało od lat 20. XX wieku, natomiast budowę dróg bitych, zwanych szosami, rozpoczęto w 1844 roku. Mieszkańcy Dobrodzienia domagali się wybudowania wygodnej drogi zwłaszcza do Ozimka, ponieważ tę miejscowość z Opolem [Oppeln] już łączyła „Renardstraße” – Szosa Renarda (hrabiego Andreeasa Marii Renarda (1795–1874)). W 1848 roku założono spółkę akcyjną, która sfinansowała budowę. W Myślinie [Mischline] utworzono punkt pobierania myta drogowego. Znaczenie szosy znacznie wzrosło, kiedy w Myślinie otwarto linię kolejową w 1869 roku i mogły tędy regularnie kursować dyliżanse.



Fot. Paweł Mrozek, 2018

• **zakończenie wycieczki rowerowej** •





Wydano w okresie działalności
Międzygminnego Towarzystwa Regionalnego
Dobrodzień-Zębowice

Współpraca:
Dobrodzieński Ośrodek Kultury i Sportu





ziemia dobrodzieńska – nasza mała ojczyzna i nasza duma



*„Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”
„Wspieranie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020: Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi*